

Landhusholdningsselskabets arkiv: Registratur og journalregistre. I. 1769–1807: 1–2. Ved OLE DEGN. Erhvervsarkivet. Århus 1971. xxxviii, 492 s. 69,00 kr.

Oprettelsen af Det kgl. danske Landhusholdningsselskab i 1769 stod i nær forbindelse med de almindelige bestræbelser for fremskridt på landbrugets område, der prægede tidens ledende mænd, uanset hvor deres stilling var i henseende til spørgsmålet om forandringer i bondestandens kår og retsstilling. Formålet var fra begyndelsen »at opmuntre ved priser og præmier landmanden, kunstneren og handelsmanden i Hans Majestæts samtlige riger og lande«, men landbruget blev dog selskabets centrale arbejdsfelt og snart det eneste. Ved 150-års jubilæet skildrede H. Hertel, selskabets daværende sekretær, udviklingen indtil da i et stofrigt festskrift, et fortjenstfuldt arbejde, hvis brugbarhed blot er begrænset på grund af det manglende note- og andet videnskabeligt apparat. 200-års fødselsdagen blev markeret ved udsendelsen af Vagn Dybdahl (red.): »For fædrelandets bedre flor« (*Erhvervshistorisk årbog* 1968), der foruden en fremstilling af selskabets historie fra 1919 til 1969 indeholder en række artikler om emner og personer i tilknytning til dets historie.

Det kgl. danske Landhusholdningsselskab indtog indtil slutningen af det 19. århundrede den førende plads blandt de danske landbrugsorganisationer, hvilket dels beroede på medlemskredsens rekruttering, dels og ikke mindst på at selskabet stod som en halvofficiel institution overfor offentligheden, således administrerede det i 1890'erne den nyoprettede statskonsulentinstitution. Til dette halvofficielle præg i udkanten af centraladministrationen svarer selskabets oprindelige forretningsgang og arkiveringssystem, der anlagdes som en kopi af Rentekammerets. Det omfattende arkiv – henved 1750 bind og pakker – der er afleveret til Statens Erhvervsarkiv i Århus, rækker tilbage til stiftelsen i 1769, dog med lakuner. Således mangler bl. a. journalsagerne så godt som fuldstændigt fra 1769 til 1807 og også i brevjournalrækkerne er der huller. En del sager vedrørende selskabet findes, som det anføres af udgiveren Ole Degn, i Martfeldts efterladte papirer på Det kgl. Bibliotek, og det kan tilføjes, at »Konstkommissionen« sager for visse år i 1770'erne og 80'erne findes i Søetatens arkiv (Fabrikmesterens arkiv, pk. 100–01), hvor man blandt andre interessante projekter kan finde en norsk skrifters udførlige beskrivelse af en af ham konstrueret dykkemaskine! Sagerne hidrører fra Henrik Gerner, der i lighed med adskillige patriotisk sindede embedsmænd indtrådte i selskabet og som beklædte præsidentposten ikke mindre end to gange, 1774–79 og 1783–87.

Publikationen omfatter dels en udførlig registratur over det fra Det kgl. danske Landhusholdningsselskab modtagne arkiv, dels en såvel alfabetisk som topografisk opstillet fortegnelse over navnene i brevskriverjournalerne fra 1769 til 1807. Det er et vældigt navnestof, der er fremlagt i de to brevskriverfortegnelser (kunne man ikke have nøjedes med den topografisk opstillede?), og navnene sammenholdt med journalernes referat af de indkomne breve og de bevarede præmieprotokoller vil være af værdi for en bred kreds af historikere og historisk interesserede. Udgiveren henleder indledningsvis opmærksomheden på det stednavnehistoriske materiale i disse registre, og i *Personalhistorisk Tidsskrift* 15. rk. bd. 4 (1970) s. 1 ff. har han beskrevet disse registre som kilde til personalhistorien. En prøve på anvendelsen af registrene i landbohistorisk øjemed har Ole Degn

givet i *Fra Viborg amt* 1971 s. 119ff. Selvom Viborg amt er et af de områder, der er dårligst repræsenteret i det topografiske register, er det mange værdifulde oplysninger om landbruget på reformtiden, der har kunnet hentes ud fra dette materiale. Det har yderligere den særlige interesse, at her belyses udviklingen set fra det praktiske landbrug, ikke fra central- og lokaladministrationens embedsmænd. Man mærker sig den betydelige plads, de to fynske amter indtager, og ikke mindst den socialt brede rekruttering af brevskriverne med mange gårdmænd og gårdfæstere fra hvert sogn foruden den lokale præst og evt. godsejer eller godsforvalter. Norge og bilandene tegner sig for henved en trediedel af navnematerialet, hvad der må vække interesse for denne publikation også udenfor landets grænser. Udgifveren har i *Heimen* 1972, s. 585 ff. beskrevet arkivets betydning for skildringen af udviklingen i Norge frem til 1814. Det topografisk opstillede register afsluttes med et i forhold til det øvrige materiale beskedent antal breve fra udlandet, hvor der er brugt nugældende statsgrænser og -betegnelser. Det svarer udmærket til det almindelige billede af den ringe kontakt over Øresund, at der fra Sverige kun er ganske få brevskrivere.

Denne publikation vil utvivlsomt blive stærkt benyttet – for lokalhistorien vil det topografiske register være en guldgrube. Og dette register rejser i videre perspektiv det spørgsmål, om den bearbejdede registrant ikke kunne være værd at have i tankerne, når man overvejer udgivelse af kildemateriale fra det 18. for slet ikke at tale om det 19. århundredes stærkt voksende arkivfunds.

CLAUS BJØRN

INA FRIEDLAENDER: *Peringskölds Diplomatarium. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar. Historiska serien 17. delen.* Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1971. 339 s. 70,00 sv. kr.

I denne bog sammenfatter dr. Friedlaender resultaterne af tre års undersøgelser af de 20 foliobind afskrifter og udtog af dokumenter, som samledes af Johan Peringsköld i løbet af hans embedsperiode som chef for Antikvitetsarkivet (1693–1720) og udbyggedes under hans nærmeste efterfølgere, sønnen J. Fr. Peringsköld, J. Helin og C. R. Berch. Arbejdet blev sat i gang for at skaffe fuldstændig klarhed over, hvilke breve der var afskrevet i bindene, således at de enkelte afskrifter kunne indgå på rette måde i forberedelsen af de kommende bind af det svenske diplomatarium. Ernst Nygren, dettes daværende leder, fremhævede under sin behandling af Peringsköld i foredraget »Arkivariernas insats i Diplomatariearbetet« (*Kungl. Vitterhets Historie och Antikv. Akad.s årsbok* 1951), hvor omfattende opgaven var, og betegnede hans Diplomatarium som »svårbe-
mestrat«.

Forfatteren gør i sin indledende håndskriftbeskrivelse rede for fasciklerne i Peringskölds samling og deres nummerering E 1–72 og 81–101 – de mellem-liggende E 73–80 er Hadorphs Stora Copiebok – som stammer fra 1750'erne; men de ældste dele var allerede anlagt inden branden på Stockholms slot i 1697. Ifølge Peringsköld selv skal 18 bind afskrifter af fortrinsvis kongebreve være brændt sammen med meget andet, herunder som bekendt også betydelige dele af Lundekapitlets arkiv. Det lykkedes dog i vidt omfang at genoprette de